

KRITIK

Wisdome invigdes i december
2023. Foto: Tekniska museet

Träarkitektur kan bli mer än en grön symbol

Optimismen kring träarkitekturens utveckling får det ibland att låta som om vi ska kunna bygga oss ur klimatkrisen. Men det krävs mer kunskap för att arkitekturen ska bli hållbar – och inte bara säljbar.

Text: **Joanna Zawieja**

Tekniska museets tillbyggnad förpliktigar, menar Joanna Zawieja. Foto: Anna Gerdén

En katedral för träbyggandet! Det är vad min guide kallar Tekniska museets nya tillbyggnad, Trähallen, när hon visar mig runt. Och visst har hon fog för utropet – det är en magnifik sal vi kliver in i, med ett böljande tak som svävar ovan oss likt en väv av sammanflätade balkar.

Tillbyggnaden är vidsträckt och öppnar sig mot Tekniska museets innergård. Här finns en rymd sällan skådad bland dagens nybyggnationer. Det mesta omkring oss är av gran: plankorna i golvet, karmarna, inredningen, och så huvudnumret Wisdome Stockholm, den sfäriska domteatern för vetenskaplig visualisering som är själva anledningen till att Trähallen har byggts.

Ritad av arkitekterna Elding Oscarson, i samarbete med konstruktören Florian Kosche, är Trähallen en teknisk uppvisning i sig. Den skulpturala tillbyggnaden blir till ett pedagogiskt objekt, kongenialt med museet som instiftades för 100 år sedan för att stärka ingenjörskonsten.

I linje med museets nära samarbete med industrin är Trähallen resultatet av en tävlingsprocess där byggherrarna var förutbestämda: Stora Enso sponsrade bygget med laminerat fanérvirke och korslimmat trä, två industriella standardprodukter som jämte detaljplanen blev en styrande förutsättning för arkitekturens utformning. Konstruktionsen och formspråket kommer så ur en begränsning, med paralleller till historiska ikoner som Otto Frei och R. Buckminster Fuller, eller den samtida Shigeru Ban, som i rollen av arkitekter utvecklat egna strukturella system.

Internationellt pågår ett uppsving för storskalig arkitektur av trä, pådriven av det akuta behovet att ställa om en fossil tung byggbransch. I sina första skepnader har dock denna utveckling ofta anammats betongens logik. Tävligen att bygga världens högsta torn (2010, Burj Khalifa, Dubai), har nu ersatts av anspråket på världens högsta trähus. En tävlan där Sara kulturhus i Skellefteå, av White arkitekter, ofta uppmärksammas.

Trähallen talar en annat språk. Till skillnad från höghusen och äldre tiders katedraler smyger den in i sin omgivning, likt en kulle som växt upp på innergården mitt i den brokiga samlingen av museets befintliga byggnader. Rummet är majestätiskt, och ändå finns en ödmjukhet i gesten med böljande spåntak och sinnlig karaktär. Det är ett tänkvärt förhållningssätt till publika byggnaders plats i stadsrummet. Varsamt placerat, formstarkt och interiört storslaget.

Den ståtliga träsalen med den lågmälda utsidan får mig att tänka på ANOHA, ett fristående annex till Judiska museet i Berlin som öppnade 2020. Med utgångspunkt i berättelsen om Noas ark är detta ett museum riktat till barn med fokus på klimatförändringar och biologisk mångfald. ANOHA, ritad av Olsson Kundig, består av en sju meter hög trästruktur som likt en enorm cirkulär ark lagt ankare i en befintlig brutalistisk hangar.

Träkonstruktionerna här är av ett betydligt enklare slag än i Trähallen, men den interiöra magin inte desto mindre. Man stiger in genom en iscensättning av syndafloden, till en värld befolkad av 150 skulpturala djur byggda av lokala konstnärer av återbrukat material med ett hantverksmässigt utförande som får även en trött vuxen att gapa av förtjusning.

Båda annexen har byggts för att tillgängliggöra kunskap och väcka nyfikenhet, inte minst hos barn och unga vuxna. De har en rumslig generositet och en arkitektur som själv blir en del av berättelsen. ANOHA:s omvandling av en befintlig byggnad med tyngdpunkt på återbruk uppmärksammar cirkulära frågor, medan Trähallens skulpturala och pedagogiska konstruktion lyfter museets uppdrag att belysa utvecklingen inom ingenjörskonsten och industrin.

Nu när Trähallen står klar vore det önskvärt att Tekniska museets belysning av industrin går längre. Längre in på djupet och längre in i skogen, eller för den delen längre in i arken med alla arter som ska med. Den upplysningen är akut eftertraktad. När träbyggandet växer kraftigt, och arkitektur av

”Internationellt pågår ett uppsving för storskalig arkitektur av trä”, skriver Joanna Zawieja. Foto: Anna Gerdén

ANOHA i Berlin liknar en enorm cirkulär ark i trä. Foto: Yves Sucksdorff

”Rätt genomfört har träarkitekturen framtiden för sig, inte minst när den når den här kvaliteten.”

trä blir till säljande symbol för träindustrin, måste kunskapen och transparensen kring vad som faktiskt är hållbart bli tydligare.

Rätt genomfört har träarkitekturen framtiden för sig, inte minst när den når den här kvaliteten. Trä i byggnadsstommar binder koldioxid, så länge byggnaderna får stå kvar.

Men ursprunget och avverkningsmetoderna för virket spelar en avgörande roll. Skogar utgör komplexa ekosystem och de i Sverige så brett brukade kalhyggarna och monokulturen i skogsbruket leder till förlust av arter. När minskad biodiversitet utgör en minst lika stor fara för vår fortlevnad som fossila utsläpp, är hållbart skogsbruk en grundläggande förutsättning för att träbyggnation på allvar ska vara en del av samhällets omställning.

Skogsbruket är åter under debatt, efter EU-kommissionens kritik av Sveriges kalhyggen, och böcker som ”Skogslandet”, Lisa Röstlunds granskning av svensk skogsförvaltning.

Röstlund sätter ljus på hur storskaligt skogsbruk, anpassat till att leverera virke till massa- och pappersindustrin, blev den gängse svenska modellen understödd av intrasslade förbindelser mellan näringsliv, myndigheter och forskare. En modell som inte bara hotar biologisk mångfald och vitala naturvärden, utan också riskerar att vara mindre motståndskraftig mot angrepp från skadedjur och oväder – risker som kommer tillta i ett föränderligt klimat.

Träarkitekturens utveckling är i full blom, med en optimism som ibland får det att låta som om vi kan bygga oss ur klimatkrisen. Ska denna arkitektur kvalificera som hållbar måste arkitekter och byggherrar kunna efterfråga kvalitetsvirke från hyggesfria skogsbruk, eller kontrollera om de påstådda insatserna för biodiversitet är tillräckliga, en kritik just Stora Enso nyligen fått. Trots befintliga certifieringssystem saknas verktyg som både är transparenta och allmänt tillgängliga.

Tekniska museets tillbyggnad är ett strålande exempel på träarkitekturens möjligheter, och just därför förpliktigar den också inför Tekniska museets kommande innehållsproduktion.

Så museet inte missar skogen för alla träd, och så att mässorna för hållbar träarkitektur inte klingar falskt.

Joanna Zawieja är arkitekt och kritiker. sondag@svd.se